

לפרשת מקץ, שבת חנוכה – תשע"ה

במי בוטחים?

השופטת יסכה רוטנברג

פרשת מקץ חלה כמעט תמיד, בתוך ימי החנוכה. אף שאין בתוכן הפרשה קשר ממשי לחנוכה, ננסה להצביע על קשר בין השניים.

פרשת מקץ מתחילה במילים "ויהי מקץ שנתיים ימים ופרעה חלם". ... שנתיים ימים ממה? בטקסט עצמו אין תשובה לדבר. רש"י, כמו מפרשים רבים נוספים, מייחס שנתיים אלו לאירועים המסיימים את הפרשה הקודמת, פרשת וישב, המסתיימת בחלום שר המשקים ושר האופים. לאחר שיוסף פותר את חלום שר המשקים לטובה, הוא מבקש משר המשקים שלאחר צאתו מהכלא הוא יזכירו בפני פרעה: **כי אם זכרתי אתך כאשר ייטב לך, ועשית נא עמדי חסד והזכרתי אל פרעה והוצאתני מן הבית הזה** "... (בראשית מ יד). שר המשקים מבטיח, אך שוכח הבטחתו, והפרשה מסתיימת בפסוק: **ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחו**. "כעבור שנתיים פרעה חולם חלום, ורק לאחר שכל החרטומים לא מצליחים לפתור את החלום, רק אז נזכר שר המשקים ביוסף, מספר לפרעה, ויוסף מוצא מהבור. מדוע טורחת התורה לספר שחלפו שנתיים? רש"י בפירושו לפסוק החותם את פרשת וישב, מפרש, בעקבות המדרש, כך: **מפני שתלה בו יוסף לזכרו הוזקק להיות אסור שתי שנים, שנאמר: 'אשרי הגבר אשר שם מבטחו ולא פנה אל רהבים' (תהילים מ ה), ולא בטח על מצרים הקרויים רהב**. "היינו, על יוסף נגזר לשהות שנתיים נוספות בבית הסוהר, מאחר והוא שם מבטחו בשר המשקים. המדרש רואה בבקשה שביקש יוסף משר המשקים, בקשה שאינה ראויה, בעטיה הוא נענש בשנתיים נוספות בכלא.

השאלה המתבקשת, ידועה. איזה חטא מצא המדרש בהתנהלות יוסף? מדוע פנייה לשר המשקים אינה רצויה? והלא מצווים אנו לעשות כל השתדלות אפשרית בכוחותינו אנו, כדי להיחלץ ממצב בו אנו לכודים, ללא קשר ולצד ביטחוננו בהקב"ה. להיפך, חז"ל הורו שאסור לו לאדם לסמוך על הנס.

ואכן, יש מפרשים שאינם תולים שנתיים אלו בחטא ובעונש, אלא רואים את תיאור התורה כתיאור כרונולוגי של סדר המאורעות. לפי פירושים אלו, יוסף נדרש לשהות עוד שנתיים בכלא כדי להתבגר ולהכשיר עצמו לתפקיד אליו יועד: משנה לפרעה ואחראי על האופרציה של הזנת מצרים וסביבותיה בשבע שנות הרעב.

נחזור לרש"י. מדוע סובר המדרש שיוסף לא נהג כראוי בפנייתו לשר המשקים? השאלה קשה עוד יותר, מאחר ואנו יודעים שבסופו של דבר שר המשקים כן סייע, הוא הזכיר את יוסף בפני פרעה, ורק אז הובא יוסף מהבור לפתור את חלום פרעה. היינו בקשת יוסף משר המשקים, כן עזרה.

תשובות רבות ניתנו, ונתעכב על אחת מהן. טרוניית המדרש אינה כנגד עצם הפנייה לשר המשקים, שהיתה פנייה סבירה, הגיונית ורצויה. הטרוניה היא כנגד **הלך הרוח** שליווה פניה זו, כאשר יוסף תלה באותה פניה מעבר למותר, ושם **מבטחו** בה. היינו הפסול אינו בעצם הפנייה לשר המשקים, הפסול הוא בביטחון שתלה יוסף בעזרה שיקבל משר המשקים, תקווה שכידוע, נכזבה. ראייה לדבר יש למצוא בנוסח בקשת יוסף, כאשר הוא כופל פעמיים את הפועל לזכור: **כי אם זכרתי... והזכרתי אל פרעה**, "כפל המלמד על עודף השתדלות, ועל כך שמבחינה פנימית, יוסף שם כל יהבו בשר המשקים. מאדם בדרגתו של יוסף, שהוא היחידי המכונה בכינוי "צדיק", "יוסף הצדיק", היה מצופה לנהוג אחרת. גם לאחר 10 שנות כלא, נדרש יוסף לעשות את ההשתדלות המצופה מכל אדם, אך את מבטחו לתלות בהקב"ה בלבד.

מכאן לחנוכה. יש שני סוגי ניסים: אלו הנוצרים ומתהווים בהשתתפות האדם, ואלו הנעשים בידי שמים בלבד. הניסים שקרו בחנוכה הם ניסים מהסוג הראשון, הניצחון במלחמה, הוא

בעזרת הלוחמים, שבאמצעותם ניצחו המעטים את הרבים. גם נס פך השמן, החל מכמות שמן מעטה שנותרה, ממנה דלק השמן שמונה ימים .

הניסים שאירעו ליוסף הם כניסים שאירעו למכבים, ניסים המערבים טבע ומעל לטבע. גם סופם של החשמונאים, מזכיר את עונשו של יוסף, מאחר ושניהם שמו מבטחם בבשר ודם. הרמב"ן בפירושו לפרשת וישלח, מבקר את יעקב על ששלח שליחים לאדום כדי לפייס את עשו אחיו, והוא כותב כך: **"ועל דעתי גם זה ירמוז כי אנחנו התחלנו נפילתנו ביד אדום, כי מלכי בית שני באו בברית עם הרומיים, ומהם שבאו ברומא והיא היתה סיבת נפילתם בידם"** (בראשית לב ד). מותר היה למלכי בית חשמונאי לעשות השתדלות, אסור היה להם לשים מבטחם ברומאים.

חובה על אדם לעשות כל השתדלות אפשרית מבחינה מעשית. מהבחינה הפנימית, יש לזכור ולדעת, כי מעשים והשתדלות לחוד, אמונה ובטחון בקב"ה לחוד.